

УДК 141.319.8:17.023.34Ш64

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2024.4.18>**Широка Ольга Іванівна**

аспірант 3-го курсу навчання

кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики

Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики

Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

вул. Пирогова, 9, Київ, Україна

orcid.org/0009-0000-7086-6414

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФЕНОМЕНУ ЩАСТЯ У БУТТІ ЛЮДИНИ ТА СУСПІЛЬСТВА

Стаття присвячується вибору методології для дослідження проблеми щастя в бутті людини та суспільства. **Актуальність проблеми** в наш час є досить нагальною. Відсутність відчуття повноти щастя дає довгі фрустрації, коли людина не усвідомлює своїх дій і наслідків. Вона не розуміє, що робити, щоб результати життя були краще. Час воєнного стану якраз і є таким особовим показником низького рівню щастя у ворогів, що не розуміють цього і намагаються захоплювати Україну і ресурси. Наші співвітчизники також не можуть бути досить щасливими, тому що живуть в час постійної загрози життю і здоров'ю, в час руйнації цілей та світу. А це і означає, що феномен щастя потребує подальшого дослідження.

Мета роботи в аналізі різних методологічних основ для дослідження феномену щастя в бутті людини та суспільства.

До **методологічної бази** входять історико-філософський метод, герменевтичний, компаративістський, діалектичний. Біографічний метод розгорнутий на прикладі дослідження життя Сократа, Томазо Кампанелі та Г. Сковороди. Вдалим є поєднанням усвідомлення поняття щастя через логотерапію В. Франкла і персоналізм Е. Муньє. Особливий глибокий екзистенціальний сенс додає методологія когнітивного розвитку свідомості Ж. Піаже і арт-терапевтична методологія. Фундаментальними для дослідження щастя стає метаантропологічна методологія та андрогін-аналіз, започатковані і розвинені Назіпом Хамітовим і Світланою Криловою. Основою цих методів є розкриття концепту у межах буденного, граничного і метаграничного буття людини і його вольових характеристик. При усвідомлення дійсності змінюється пріоритети волі, що впливає на дії. Вчинки і вимір буття людини, в свою чергу, тісно пов'язані з переживанням щастя.

Результатом дослідження є підібраний комплекс методологічних прийомів і принципів для розробки цілісного концепту щастя. Він допоможе спрямовувати свідомість на більш вагомій цінності в житті. Це дає можливість бути щасливими. Практика особистісного і суспільного філософування вимагає вдалого поєднання методологій для активного застосування їх в житті.

Ключові слова: щастя, радість, задоволення, свідомість, усвідомлення, філософська антропологія, метаантропологія, соціальне буття людини.

Вступ. Проблема щастя для людини є однією з ключових в житті навіть в час воєнного сьогодення. Життя завжди нерозривно зв'язано із бажанням жити, бути, відбуватися, проявлятися, і людина обирає такі варіанти для дій, які максимально допомагають бути щасливішими: вижити, захиститися і захистити близьких, мати змогу забезпечити себе і тих, хто від нас залежить, мати максимально гарне здоров'я, настрої, натхнення, розуміти сенс життя і мати можливість брати участь у житті суспільства, тощо. Тому ця проблема є завжди є актуальною. Розвиток філософії і багатьох наук додають до поняття щастя нових граней і відтінків. Цей факт означає, що є потреба визначити, з чим щастя зв'язане в бутті, які є основні і супутні методологічні засади для дослідження феномену й розгорнути їх більш ретельно.

Мета – вибір системи методологічних принципів і методик для детального дослідження феномену щастя в бутті людини та суспільства.

Завдання дослідження:

- проаналізувати методології дослідження феномену щастя в бутті людини і суспільства;
- обрати найбільш плідні концепти і методології дослідження феномену щастя.

Результати дослідження. Методологічну базу дослідження становлять історико-філософський, біографічний, герменевтичний, компаративістський методи. Діалектичний метод допоможе привести до синтезу протиріччя. Нового забарвлення додадуть до дослідження персоналістичний метод Е. Муньє, логотерапія В. Франкла. Також допоможе в розгортанні пріоритетів методологія когнітивного розвитку Ж. Піаже. Основними і фундаментальними методологічними напрямками будуть метаантропологічний та андрогін-аналітичний.

Історико-філософський метод дозволяє дослідити історію виникнення, формування та еволюцію різних теорій пізнання щастя у філософів різних часів. Наприклад, розглянути засади поняття щастя у засновників античної філософії: Піфагора, Епікура, Сократа, Платона, Аристотеля. Важливо співставити їх з розробками мислителів Середньовіччя – Августина Блаженного, Фоми Аквінського, які вплинули на розуміння щастя через християнську етику. Доба Відродження дала нові паростки розвитку поняття у філософських підходах цілої плеяди діячів: Миколи Кузанського, Нікколо Макіавеллі, Миколи Коперніка, Джордано Бруно, Томаса Мора, Томазо Кампанелли, Еразма Роттердамського та Мартіна Лютера. Ще більше різноманіття відкриттів, які потребують синтезу і усвідомлення припало на епоху Нового Часу і пізніше – у роботах Декарта, Спінози, Паскаля, у працях німецьких, французьких та інших філософів.

Біографічний метод дає можливість проаналізувати біографії відомих особистостей та їх шляхи досягнення щастя. Кожен мислитель знаходить свою формулу щастя в невід’ємній залежності не тільки від того, як він виріс і як формувалось його мислення, тобто минулого, а й від процесів, що відбувались у суспільстві в його добу життя. Але можна сказати, що саме творчість і філософський світогляд завжди дають велику перевагу філософам з точки зору відчуття щастя, радості в житті. Дуже показові, наприклад, історії життя Сократа, Григорія Сковороди і Томазо Кампанелли.

Не зважаючи на всі труднощі, Сократ завжди акцентував в своєму житті на цінність свободи, гідності людській, людей, знань, і навіть в момент можливості вибору втекти від переслідування за допомогою його учнів або залишитися у в’язниці та випити отруту, до якої його тоді засудила місцева влада у вигляді віче – він обирає останній варіант – стійко вступити у двобій із невіглаством більшості, що ще більше впливає на його учнів і суспільство. Щоб так вчинити і навіть заплатити за це своїм життям – треба мати досить суттєвий аргумент на користь своєї правоти, сили філософських відкриттів, які дуже хотілося передати людям і майбутнім поколінням, і ця сила завжди виростає з радісного, оптимістичного погляду на життя, з життя по совісті, яке відтворюється в екзистенціальному стані щастя, над яким не володіють навіть більшість оточуючих [2].

Григорій Сковорода залишив нам багато філософських роздумів у своїх творах і завжди діяв так, щоб мати максимальну особистісну свободу, не чіпляючись за владу з її усіма привілеями та протиріччями у суспільстві, бо такий шлях не давала можливості мінімально залежати від оточуючих і часто заважала роздумам та філософським дослідженням людського єства, насамперед, досліджуючи і себе самого. Це саме і доводить, що в нього було досить гармонійне життя, по-справжньому щасливе, бо йому було дуже комфортно наодинці із своїми роздумами, і тому він так цінував свою свободу. Ось чому ми чуємо його вислів, як підсумок всього його невгамовного життя: «Світ ловив мене, та не спіймав» [1, с. 261].

Історія дослідницької творчості Томазо Кампанелли вражає силою духу впродовж всього його життя. Він прожив 71 рік і половину з них, 33 роки у підсумку, провів у в’язницях середньовічної інквізиції в нелюдських умовах і тортурах, і саме в цей час пише свої філософські твори, які зі складнощами передає на волю. Найбільш знаменитий з них – це «Місто Сонця» – квінтесенція всіх його мрій і прагнень, пронизливої жаги до гуманістичного і справедливого світу. І він не просто страждає в катівнях, а ще й не здається в намаганні допомагати іншим, хто

в більш скрутному становищі. Він сам багато потерпав і страждав, тому дуже відгукується на їх страждання і допомагає всім, кому може допомогти, знаходячи фантастично креативні рішення для цього. Наприклад, із в'язниці вирішує відправити листа і стає «заочно адвокатом» Галілео Галілею. Весь час підтримує і організовує допомогу своїм друзям та знайомим. Навіть коли це допомога фінансова, і він сам ледве виживає. Така сила духу може жититися тільки справжнім щастям: сяючим натхненням своїх відкриттів і глибоким усвідомленням своєї місії у суспільстві, активною любов'ю до людей і до життя [4; 7].

Продовжуючи міркування про методологію дослідження феномену щастя, варто назвати герменевтичний метод, який допомагає зрозуміти сутність феномену щастя шляхом аналізу текстів різних мислителів з урахуванням того, які історичні події були головними в той час, що оточувало авторів, як вони жили, як накопичується культурний прошарок того суспільства, яка мова, які є уже відкриті сенси у соціумі.

Компаративістський метод надає можливість порівняти різні концепції щастя, співставити еволюційні тенденції розгортання концепту в різних країнах і епохах, розібратися у взаєминах між ними, їхніх подібностей і відмінностей, та зробити певні висновки.

Розуміння необхідності пошуку балансу при знаходженні істини через раціональну дискусію між співрозмовниками, що мають різні точки зору, дає діалектичний метод. Гармонія дуже важлива для досягнення щастя, тому треба максимально враховувати всі закономірності діалектичної логіки.

Корисним є персоналістичний метод Е. Муньє, який сприятиме усвідомленню феномену щастя в бутті особистості та порівнянні його зі щастям в бутті індивідуальності. В персоналізмі робиться акцент на розвиток і первинність особистості, тому щастя вибудовується особистістю вільно, самостійно, невимушено, творчо. Ніхто не може нав'язати і змусити бути щасливим, якщо це не є усвідомленим самостійно конструктивним і гармонійним рішенням людини і проявленою волею у її бутті. Тому в демократичних суспільствах існує більше розуміння прав людини, більше різноманіття проектів, можливостей для розвитку, – в освіті, бізнесі, громадській діяльності, в науці та творчості. Вирішальним фактором для цього є передумови в суспільстві для особистісної і соціальної активності, коли не треба чекати, що лідер, організація, держава створять всі умови для щасливого життя. Враховуючи свої таланти та здібності кожен може зробити своє життя більш радісним і щасливим, і творча діяльність для цього є провідним фактором [8].

Метаантропологічна методологія Назіпа Хамітова є евристичною і провідною для дослідження, що дозволяє проаналізувати щастя в буденному, граничному та метаграничному вимірах буття. Характеристики різних вимірів буття залежать від типу волі людини, її основних життєвих пріоритетів, усвідомлення цінностей. Якщо в буденному бутті щастя полягає в самозбереженні (фізичному, психологічному, фінансовому) та продовженні свого роду, то в граничному бутті щастям є можливість проявлятися і домінувати у волі до влади чи до слави, а з іншого боку (і це вже більш конструктивний показник розвитку) – у волі до пізнанні та творчості. Але тільки в метаграничному вимірі буття може бути найвищим рівень щастя, який залежить від справжньої любові, толерантності, поваги, що вибудовується в свободі та рівноправному діалозі між особистостями задля розуміння Іншого [3].

Андрогін-аналітична методологія, що започаткована і розроблена Назіпом Хамітовим і Світланою Криловою, дає можливість усвідомити щастя в контексті особистісної та комунікативної андрогінності, де особистісна андрогінність як єдність духовного і душевного начал в одній особистості приводить до гармонійного і щасливого життя. Комунікативна андрогінність – це єдність двох цілісних андрогінних особистостей, які здатні відтворювати гармонійні стосунки і налагоджувати конструктивний повноцінний діалог між собою у співтворчості, турботі та повазі один до одного [3; 6].

Арт-терапевтична методологія допомагає усвідомити і відчувати щастя за допомогою творів мистецтва (музика, поезія, кіно), що дає можливість провести аналогії із власним життям і розумінням картини світу й пережити катарсис та інсайт. Ці екзистенціальні переживання

дають найкращі творчі рішення, які виводять людину з буденності і спрямовують до філософування, що допомагає бути щасливими.

Актуальним для дослідження щастя є підхід Ж. Піаже в теорії когнітивного розвитку, яка стосується розвитку мислення у дітей від самого початку їх життя при народженні і до становлення вже в дитячі і юнацькі роки [9]. Оскільки щастя безпосередньо залежить від рівня усвідомлення цінностей, своїх бажань, суспільних процесів, розуміння поведінки інших людей і можливості вибудовувати діалог з ними, ми розуміємо зв'язок буття людини із свідомістю і розвитком мислення, а також прямі паралелі процесу дорослішання у розумовому сенсі із якістю життя. Треба розуміти, що еволюційний процес становлення думки, як це проходить людство в розвитку всієї цивілізації – повинен пройти кожен окремо. Якщо людина не досягнула відповідальності за свої переконання і вчинки, вона не зможе бути суб'єктом суспільства, а отже, не зможе свідомо впливати на своє життя і своє оточення. В юнацькі роки розвиток мислення не завершується, він досить умовний відносно якості мислення людини, тому такі великі розбіжності можуть бути у кожному конкретному випадку. Розвиток повинен набуватися і далі, – у розумінні себе і своїх потреб, в умінні дивитися на світ очима співрозмовника, в розвитку вищої та професійної освіти, на роботі, в стосунках, в сім'ї та в процесах спілкування в суспільстві. Схожі процеси відбуваються і в розвитку соціуму, тому що вони відображають основні тенденції, які властиві більшості людей (якщо не всім). Тому якість розвитку усвідомлення є основною засадою феномену щастя і буття людини.

Грунтовним для дослідження феномену щастя є метод логотерапії В. Франкла, який він описує в своїй книзі «Людина у пошуках справжнього сенсу». Пройшовши свій власний непростий шлях виживання в концтаборі в нелюдських умовах і аналізуючи стан інших, він усвідомив життєвість висновку Ніцше: «Той, хто знає, навіщо жити, може витримати майже будь-яке як» [5, с. 4]. Тобто знаходження особистісної мети, місії для людства, для майбутніх поколінь, дає поштовх до усвідомлення, що саме цю місію може втілити тільки її автор, тому що саме він зрозумів і вистраждав ці висновки, і саме це стало його провідною ідеєю. Саме особистісна відповідальність перед собою за досягнення мети дає надію на світле майбутнє і допомагає людині подолати навіть такі жакливі умови існування, як концтабір. Глибоке усвідомлення цінності своєї унікальної ідеї та її можливість допомогти іншим жити більш щасливо у перспективі надихають жити і боротись за своє майбутнє, тому що воно належить людям. Якщо людина отримала інсайт від розуміння як вирішити якусь свою проблему, яка її раніше дуже мучила і стримувала енергію, забиравала час на роздуми, то потім ця енергія вибухово вивільнюється в його бутті і настільки тривожить душу, що її неможливо втримувати в собі, тому такі люди завзято надихають інших до життя. Це стосується всіх людей, не тільки відомих та вже визнаних у суспільстві. Людина, яка має критичне і систематичне мислення, розуміє, що набутки людської цивілізації вибудовувались тисячоліттями і мільйонами років, і ми знаємо викарбувані істини про цінність конструктивного впливу на суспільство. Навіть якщо цей вплив невеликий, але допомагає іншим, то це справжній прояв турботи. Хотілося б пригадати вірш з англійського народного епосу у перекладі Маршака: «Не було цвяху – підкова пропала» про те, як зовсім невелика недбалість призводить до масштабних руйнувань та історичних змін. В українському народному епосі є всім відома казка «Ріпка» про унікальну роль миші в справі суспільного значення, бо саме її крихітної участі не вистачало для реалізації всієї глобальної задачі в господарстві.

За результатами дослідження розглянуті супутні концепти для поняття щастя і вибрана система методологічних засад для цього. Методологічну базу складають історико-філософський, біографічний, герменевтичний, компаративістський та діалектичний методи, персоналістичний метод Е. Муньє, концепт логотерапії В. Франкла, методологія когнітивного розвитку Піаже, арт-терапія. Основою методологічної бази складають метаантропологія і андрогін-аналіз.

Висновки. В статті проаналізовано методології для дослідження феномену щастя в бутті людини та суспільстві. Фундаментальною методологією є метаантропологія, за допомогою

якої відбувається аналіз феномену щастя в різних вимірах буття: буденному, граничному і мета-граничному.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Драч І.Ф., Попович М.В., Кримський С.Б. Григорій Сковорода. Харків : Фоліо, 2022. 384 с.
2. Історія філософії. Проблема людини та її меж / під ред. Н. Хамітова, Л. Гармаш, С. Крилової. К. : Наукова думка, 2000. 272 с.
3. Філософська антропологія словник / під ред. Н. Хамітова, С. Крилової, Т. Розової, С. Мінева, Т. Лютого. 4-е видання. К. : КНТ, 2020. 472 с.
4. Філософський енциклопедичний словник, під ред. В.І. Шинкарука. К. : Абрис, 2002. 751 с.
5. Франкл В. Людина у пошуках справжнього сенсу. Психолог у таборі. Харків : КСД, 2016. 142 с.
6. Хамітов Н., Крилова С. Філософський словник. Людина і світ. К. : КНТ, 2007. 264 с.
7. Headley J. Tommaso Campanella and the transformation of the world. Princeton : Princeton University Press, 1997. 399 p. ISBN 9780691026794.
8. Mounier E. Passages de Anarchie et Personnalisme. (1937). <https://www.panarchy.org/mounier/anarchie.html>
9. Piaget J. The construction of reality in the child. New York : Basic Books, 1954.

REFERENCES

1. Drach I.F., Popovych M.V., Krymskyi S.B. (2022). Hryhorii Skovoroda. [Hryhorii Skovoroda.]. Kharkiv : Folio, 384 s. [in Ukrainian].
2. Istoriia filosofii. Problema liudyny ta yii mezh, pid red. Khamitova N., Harmash L., Krylovoi S. (2000). [History of philosophy. The problem of man and his limits, ed. Khamitov N., Garmash L., Krylova S.]. K. : Naukova dumka, 272 s. [in Ukrainian].
3. Filosofska antropolohiia slovnyk, pid red. N. Khamitova, S. Krylovoi, T. Rozovoi, S. Mineva, T. Liutoho. (2020). [Philosophical and anthropological dictionary edited by N. Khamitov, S. Krylova, T. Rozova, S. Mineva, T. Liutyi]. 4-e vydannia. K. : KNT, 472 s. [in Ukrainian].
4. Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk, pid red. V.I. Shynkaruka.(2002). [Philosophical encyclopedic dictionary, ed. V.I. Shinkaruk]. K. : Abrys, 751 s. [in Ukrainian].
5. Frankl V. (2016). Liudyna u poshukakh spravzhnoho sensu. Psykholoh u tabori. [Man in search of true meaning. Psychologist in prison]. Kharkiv : KSD, 142 s. [in Ukrainian].
6. Khamitov N., Krylova S. (2007). Filosofskyi slovnyk. Liudyna i svit. [Philosophical dictionary. Man and the world]. K. : KNT, 264 s. [in Ukrainian].
7. Headley J. (1997). Tommaso Campanella and the transformation of the world. Princeton : Princeton University Press, 399 p. ISBN 9780691026794. [in English].
8. Mounier E. (1937). Passages de Anarchie et Personnalisme. [in English]. <https://www.panarchy.org/mounier/anarchie.html>
9. Piaget J. (1954). The construction of reality in the child. New York : Basic Books. [in English].

Shyroka Olha Ivanivna

Postgraduate Student of the 3rd year of study

Department of Social Philosophy, Philosophy of Education and Educational Policy

Educational and Scientific Institute of Philosophy and Educational Policy

Dragomanov Ukrainian State University

9, Pyrohov str., Kyiv, Ukraine

orcid.org/0009-0000-7086-6414

METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF THE PHENOMENON OF HAPPINESS IN THE BEING OF MAN AND SOCIETY

*The article is devoted to the choice of methodology for researching the **problem** of happiness in human existence and society. The relevance of the problem in our time is quite relevant. The lack of a feeling of complete happiness leads to long-term disappointments when a person is not aware of their actions and consequences. A person does not understand what to do to make life outcomes better. It is precisely the time of martial law that is such a specific indicator of the low level of happiness of enemies, who do not understand this and try to seize Ukraine and resources. Our compatriots also cannot rejoice that they live in a time of constant threat to life and health, in a time of destruction of goals and the entire picture of the world. And this means that the phenomenon of happiness requires further research.*

*The **purpose** of the work is to analyze various methodological principles for studying the phenomenon of happiness in human existence and society.*

*The **methodological base** includes the historical-philosophical method, hermeneutic, comparative, and dialectical. The biographical method was developed on the example of researching the lives of Socrates, Tommaso Campanella, and H. Skovoroda. A successful combination is understanding the concept of happiness through the logotherapy of V. Frankl and the personalism of E. Mounier. Particularly profound existential content is added by the method of cognitive development of consciousness by J. Piaget and the methodology of art therapy. Fundamental to the study of happiness are metaanthropological methodology and androgynous analysis, pioneered and developed by Nazip Khamitov and Svetlana Krylova. The basis of these methods is the disclosure of the concept within the frame of ordinary, boundary and metaboundary dimensions of being and its volitional characteristics. When we become aware of reality, the priorities of the will change. And this affects the actions, deeds, and dimensions of human existence, which are closely related to the experience of happiness. Actions and the dimension of human being, in turn, are closely linked to the experience of happiness.*

*The **result** of the study is a selected set of methodological techniques and principles for developing a holistic concept of happiness. This will help direct consciousness to more significant life values. This makes it possible to be happier. The practice of personal and social philosophizing requires a successful combination of methodologies for their active application in life.*

Key words: happiness, joy, satisfaction, consciousness, awareness, philosophical anthropology, metaanthropology, human social existence.